

TUTKIMUSEETTINEN
NEUVOTTELUKUNTA
FORSKNINGSETISKA
DELEGATIONEN

Suomen yliopistot ry
Finlands universitet rf

TUTKIMUSEETTISIÄ NÄKÖKOHTIA VÄITÖSKIRJAN OHJAUS- JA TARKASTUSPROSESSIIN

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ja Suomen yliopistot UNIFI ry:n
suosituksia yliopistoille

SISÄLLYSLUETTELO

SUOSITUKSEN SOVELTAMINEN JA TOIMEKSIANTO	4
1. ESTEELLISYYS JA SEN ARVIOINTI.....	6
2. HAKEUTUMINEN JATKO-OPINTOIHIN	7
2.1. Hakemus ja hakeminen.....	7
2.2. Tohtorikoulutettavien valinta	7
3. OHJAUSPROSESSI JA HENKILÖKOHTAINEN OPINTOSUUNNITELMA.....	9
3.1. Ohjaajien nimeäminen	9
3.2. Ohjaussopimus, HOPS ja eettinen ennakoarviointi.....	9
3.3. Ohjaukseen liittyvien ongelmien ratkaiseminen	11
3.4. Tohtorikoulutettavien ja heidän ohjaajiensa tutkimusetiikan koulutus	11
4. VÄITÖSKIRJAN TEKIJÄNOIKEUDET, TEKIJYYS JA TUTKIMUSAINEISTO	12
4.1. Väitöskirjan muoto ja määrittelyä	12
4.2. Tekijänoikeuslaki ja tekijyys	12
4.3. Aineiston käytöstä sopiminen.....	14
4.4. Tutkimusaineiston säilyttäminen	14
5. ESITARKASTUSPROSESSIN VAIHEET	15
5.1. Esitarkastusta valmistelevat toimet ja plagiaatintunnistus.....	15
5.2. Väitöskirjakäsikirjoitus ja hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset	16
5.3. Esitarkastusprosessi	17
5.4. Väittelyluvan myöntäminen ja muut toimenpiteet esitarkastuksen jälkeen	18
6. VÄITÖSKIRJAN JULKAISEMINEN JA SAATAVUUS ENNEN VÄITÖSTILAISUUTTA.....	19
6.1. Väitöskirjan julkaisemistavat	19
6.2. Väitöskirjan saatavuus ennen väitöstilaisuutta sekä salassapito	20
7. VÄITÖSKIRJAN TARKASTUS JA ARVOSTELU	20
7.1. Vastaväittäjä ja arvostelutoimikunta	20
7.2. Väitöstilaisuus	21

7.3. Väitöskirjan arvostelu tiedekuntaneuvostossa	22
7.4. Väitöskirjan arvosteluun liittyvät erityistilanteet	23
8. HYVÄ TIETEELLINEN KÄYTÄNTÖ JA SEN LOUKKAUKSET	23
8.1. Hyvä tieteellinen käytäntö	23
8.2. Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset.....	25

VÄITÖSKIRJAPROSESSIN TOIMIJOISTA TÄSSÄ SUOSITUKSESSA KÄYTETTYJÄ NIMITYKSIÄ:

Arvostelutoimikunta viittaa väitöskirjan arvosanaehdotuksen laatimisessa käytettävään elimeen.

Jatkokoulutustoimikunta viittaa monijäseniseen tohtoriopiskelijan valinnasta lausunnon antavaan jatkokoulutus- tai tohtoritoimikuntaan, jatko-opiskelijoiden valintalautakuntaan, tutkimus- tai tohtorikoulutusneuvostoon tai muuhun valintaa arvioivaan tahoon.

Pääohjaaja tai vastuuohjaaja viittaa korkeakoulun keskuudestaan nimeämään päävastuulliseen ohjaajaan.

Tiedekuntaneuvosto viittaa monijäseniseen elimeen, joka esimerkiksi nimeää väitöskirjan ohjaajat, päättää väitöskirjan esitarkastuksen käynnistämisestä ja esitarkastajista, väitösluvasta, nimittää vastaväittäjän.

Tohtorikoulutettava viittaa jatkokoulutettavaan, jatkotutkintoa suorittavaan opiskelijaan.

Valvova ohjaaja viittaa tutkimusalaan perehtyneeseen, pääohjaajan rinnalle nimitettyyn toiseen ohjaajaan.

Käytännöt ja nimitykset vaihtelevat yliopistoittain.

SUOSITUKSEN SOVELTAMINEN JA TOIMEKSIANTO

Suomen yliopistot UNIFI ry ja Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) nimesivät vuonna 2013 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia yliopistoille suositus hyvän tieteellisen käytännön mukaisen väitöskirjaprosessin eri vaiheista. Vaikka väitöskirjaprosessin eri vaiheista määrääminen kuuluu yliopistoille, UNIFI ja TENK toivovat kuitenkin, että tämä suositus toimisi eräänlaisena "benchmarking"-asiakirjana. Sen pohjalta yliopistot voisivat arvioida sitä, miten väitöskirjaprosessiin liittyvät tutkimuseettiset kysymykset on yliopistojen omissa ohjeistoissa määritelty.

Väitöskirja on tieteellinen tutkimus ja opinnäyte, jonka tekijän on syytä hallita hyvän tieteellisen käytännön periaatteet sekä tunnistaa siihen kohdistuvat loukkaukset. Tällaisia ovat tutkimusvilppi eri ilmenemismuotoineen sekä piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Kyse on paitsi väitöskirjatutkimuksen argumentoinnin ja tutkimustulosten luotettavuudesta myös ennen muuta tutkijan rehellisyydestä ja yliopiston uskottavuudesta.

Vaikka väitöskirjaprosessissa keskeinen vastuu on väitöskirjan tekijällä, on esimerkiksi ohjaajan välitettävä ohjattavalleen tieto tutkimusprosessiin liittyvistä velvollisuuksista sekä eettisistä menettelytavoista. Suosituksessa huomioidaankin paitsi väittelijän myös erityisesti kaikkien väitöskirjan ohjaus- ja tarkastusprosessiin osallistuvien oikeudet, velvollisuudet ja vastuut sekä näihin liittyvät tutkimuseettiset näkökohdat. Edellä mainittujen asioiden hallinta ja prosessin tunnistaminen ovat keskeinen osa tutkimuksen laadunvarmistusta yliopistoissa. Myös esteellisyysseikkoihin on syytä kiinnittää entistä enemmän huomiota esimerkiksi työn ohjaajia ja esitarkastajia valittaessa, sillä myös tämä on osa hyvää tieteellistä käytäntöä.

Väitöskirjan ohjausprosessissa on huomioitava mahdollisesti tarvittavat tutkimusluvut sekä eettisten toimikuntien lausunnot lääketieteessä ja sen lähialoilla. Lisäksi on tunnistettava tutkimussuunnitelman eettisen ennakoarvioinnin tarve ihmistieteiden alalla.

Yliopistot ovat sitoutuneet noudattamaan TENKin [Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa \(HTK\)](#) -ohjetta. Ohjeessa sekä määritellään, mitä on hyvä tieteellinen käytäntö että veloitetaan yliopistot tarjoamaan tutkimuseettistä koulutusta kaikille opiskelijoilleen, opettajilleen ja asiantuntijoina käyttämilleen henkilöille.

Tämä suositus on laadittu lähinnä tieteellisiä opinnäytteitä silmällä pitäen, mutta sitä voidaan tietyiltä osin soveltaa myös taidealojen opinnäytteisiin.

Suosituksen laatineen työryhmän puheenjohtajana toimi kansleri emerita, Tutkimuseettisen neuvottelukunnan puheenjohtaja Krista Varantola ja muina jäseninä

pääsihteeri Sanna Kaisa Spoof (TENK), vt. pääsihteeri Iina Kohonen (TENK), yliopistonlehtori, dosentti Erika Löfström (Helsingin yliopisto), professori, tutkijakoulun johtaja Pirjo Nuutila (Turun yliopisto) ja toiminnanjohtaja Leena Wahlfors (UNIFI). Työryhmän sihteerinä on toiminut hallintopäällikkö Heikki Eilo (Tampereen yliopisto / yliopistopalvelut).

Työryhmä on kuullut asiantuntijoina projektipäällikkö Joanna Kumpulaa (University Admission Finland), lakimies Pirjo Kontkasta (Helsingin yliopisto / tutkimusasiat), tekijänoikeusasiamies Maria Rehbinderiä (Aalto-yliopisto) ja yksikön päällikkö, opetusneuvos Carita Blomqvistia (opetushallitus). Lisäksi eri yliopistoilta on tiedusteltu jatkokoulutusasioihin liittyviä käytänteitä. Tampereen yliopiston lakimies Kirsti Suoranta on lukenut suosituksen ja antanut kommenttinsa siihen. Tekstin on toimittanut TENKin sihteeristö.

Tämä suositus on osa TENKin yhdessä tiedeyhteisön kanssa laatimaa tutkimusetiikan ja hyvän tieteellisen käytännön ohjeistusta. Suositus löytyy TENKin verkkosivuilta myös englanniksi. Suositusta voidaan tarvittaessa päivittää TENKin ja UNIFIn yhteistyöllä.

1. ESTEELLISYYS JA SEN ARVIOINTI

Yliopistojen on huolehdittava siitä, että kukaan väitöskirjaprosessiin osallistuvista henkilöistä ei ole esteellinen. Esteettömyysvaatimus kuuluu hallinnon keskeisiin oikeusturvaperiaatteisiin. Väitöskirjaprosessissa esteellisyys merkitsee käytännössä sitä, että joko ohjaaja, esitarkastaja tai vastaväittäjä tai jatkokoulutus- tai arvostelutoimikunnan tai tiedekuntaneuvoston tai siihen rinnastettavan toimielimen jäsen mukaan lukien asiaa valmistelevat hallintohenkilöt ovat joko käsiteltävään asiaan tai siinä esiintyvään asianosaiseen sellaisessa suhteessa, joka voi asettaa hänen puolueettomuutensa kyseenalaiseksi. Esteettömyysvaatimus on otettava huomioon myös tohtorikoulutettavia valittaessa. Esteellinen henkilö ei saa ottaa osaa mihinkään asian käsittelyvaiheeseen eli asian vireillepanoon, valmisteluun, päätöksentekoon tai täytäntöönpanoon. Ks. [hallintolain \(434/2003\) 27 §](#).

Esteellisyysperusteet on määritelty [hallintolain 28 §:ssä](#). Esteellisyyden muodostaa esimerkiksi läheinen sukulaisuussuhde tai erittäin läheinen ystävyysuhde. Yliopistoissa on lisäksi omia, vakiintuneita käytäntöjä ja tulkintoja esteellisyydestä. Tällaisia ovat esimerkiksi suositus vastaväittäjästä, jonka ei tulisi olla omasta yksiköstä tai omalta laitokselta vaan mielellään eri organisaatiosta. Lisäksi esteellisyyden katsotaan muodostavan esimerkiksi tiiviit yhteistyöprojektit tai kilpahaku samaan tehtävään. Myös selvä poleeminen suhde, josta on vahva näyttö, muodostaa esteellisyyden. Sen sijaan toisen tutkijan julkaisun asiallinen kritiikki tai positiivinen arvio ei muodosta esteellisyyttä henkilöiden välillä. Esteellisyys on aina henkilökohtainen suhde asiaan, ja esteellisyyttä arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten ko. asia ulkopuolisen tarkastelussa ilmenee.

Hallintolain mukaan henkilön on otettava omasta aloitteestaan esille mahdollinen esteellisyytensä. Monijäsenisen toimielimen (tiedekuntaneuvosto, johtokunta) osalta esteellisyyden ratkaisee aina kyseinen toimielin. Esteellisyytä väite ratkaistaan asian käsittelyn yhteydessä. Esteellisyytä väitteen voi esittää myös kyseiseen asiaan nähden ulkopuolinen henkilö.

TENKin [Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa \(HTK\)](#) -ohjeen mukaan ”tutkijat pidättäytyvät kaikista tieteeseen ja tutkimukseen liittyvistä arviointi- ja päätöksentekotilanteista, jos on syytä epäillä heidän olevan esteellisiä. Tämä koskee tutkijoita myös heidän toimiessaan opettajina, ohjaajina tai asiantuntijoina”.

Asian käsittelystä ei saa vetäytyä esteellisyyteen vedoten, jos kyse ei ole tosiasiallisesta esteellisyydestä. Tulkinnanvaraisissa tilanteissa on kuitenkin suositeltavaa, että henkilö jäävää itsensä. Ikävän tai kiusallisen asian käsittelyä ei voi välttää esteellisyyteen vedoten, jos esteellisyysperustetta ei ole. (Lähteenä käytetty mm. Niemivuo, Matti

ja Keravuori, Marietta: *Hallintolaki*. Porvoo 2003 ja Mäenpää, Olli: *Yliopistolaki*. Juva 2009).

2. HAKEUTUMINEN JATKO-OPINTOIHIN

2.1. Hakemus ja hakeminen

Tohtorintutkinnon suoritusoikeutta voidaan hakea yliopistoilta joko sähköisen hakujärjestelmän kautta tai toimittamalla asiakirjat muulla tavoin perille. Viime vuosina yliopistoihin on perustettu tutkijakouluja ja tohtoriohjelmia, joiden kautta hakeminen tapahtuu. Hakemukseen vaadittavat liitteet vaihtelevat. Jotta hakijoita voidaan arvioida ja vertailla toisiinsa, olisi suositeltavaa, että hakemukseen vaadittaisiin ainakin seuraavat liitteet:

- alustava tutkimussuunnitelma
- alustava opintosuunnitelma, jossa on kuvattu opintojen aikataulu, opintojen rahoitussuunnitelma sekä mahdollisesti opiskelijan kuvaus tohtoriopintojen tavoitteista ja opiskelun motivaatiosta ("motivation letter").

Lisäksi on suositeltavaa, että hakija jo jatko-opintoja suunnitellessaan ottaisi etukäteen yhteyttä sopivaan ohjaajaan. Yliopistoilla ja tiedekunnilla on asiasta tarkempia määräyksiä. Tiedekunnan laitoksilla ja yksiköissä tulisi olla selkeästi määritettyinä tieteenalojen profiilit ja tutkimuksen painotusalueet sekä nimetyt yhdyshenkilöt, jotta tiedonkulku olisi riittävän selkeää ja yhdenvertaista.

Jos tohtorintutkinto aiotaan suorittaa yhteistutkintona tai kaksoistutkintona joko kansainvälisesti tai kansallisesti yliopistojen yhteistyönä, tulisi tästä mainita jo hakemusvaiheessa tai esittää siitä aiesuunnitelma. Tohtoriopintoihin hakeutuvan tulee myös ilmoittaa, mikäli hänellä on tohtorintutkinnon suoritusoikeus jossain muussa yliopistossa. Tämä on olennainen tieto esimerkiksi kaksoistutkintojen kohdalla, sillä opiskelijat suorittavat yhä enemmän opintojaan eri yliopistoissa. Näin menetellen vältetään mahdollisilta epäselvyyksiltä ja väärinkäsityksiltä.

2.2. Tohtorikoulutettavien valinta

Jatko-opiskelijoiden eli tohtorikoulutettavien (jatkossa *tohtorikoulutettava*) valintaprosessi vaihtelee yliopistoittain. On suositeltavaa, että tohtorikoulutettavien valintaan ottaa kantaa myös jokin muu taho kuin ohjaajaksi suostunut professori, dekaani tai esimerkiksi tiedekuntaneuvosto tai jokin muu näihin rinnastettava toimielin. Tällainen

taho voi olla monijäseninen, asiasta lausunnon antava jatkokoulutus- tai tohtoritoimikunta, jatko-opiskelijoiden valintalautakunta, tutkimusneuvosto tai jokin muu asiaa arvioiva taho (jatkossa *jatkokoulutustoimikunta*). Kyse on laadunvarmistuksesta ja arvioinnin objektiivisuuden turvaamisesta. Erittäin suotavaa on myös se, että pääaineessa/tieteenalalla on joku professoreista määrätty tohtoriopintovastaavaksi. Hän arvioi kaikki kyseisen tieteenalan hakemukset ennen jatkokoulutustoimikunnan käsittelyä.

Tohtorikoulutettavia valittaessa tulisi huomioida:

- ennalta määrätty valintakriteerit
- arvioinnin objektiivisuus ja yhdenvertaisuus
- esteellisyysäännökset

Yliopistoissa tulee myös harkita, voiko esimerkiksi ohjaajaksi suostunut henkilö osallistua jatkokoulutustoimikunnassa tohtorikoulutettavien valintaa koskevan asian käsittelyyn ja esityksen tekemiseen silloin, kun valittavien määrä on rajoitettu ja kun toimikunta tekee esitystä rahoituksen myöntämisestä. Asian käsittelyssä noudatetaan [hallintolain \(434/2003\) 28 §:n](#) mukaisia esteellisyysperusteita.

Tohtorikoulutettavaksi valittavalta edellytetään [yliopistolain \(558/2009\) 37 §:n](#) mukaan soveltuvaa ylempää korkeakoulututkintoa, soveltuvaa ylempää ammattikorkeakoulututkintoa tai soveltuvaa ulkomaista koulutusta, joka asianomaisessa maassa antaa kelpoisuuden vastaaviin korkeakouluopintoihin. Jatkokoulutukseen voidaan ottaa myös henkilö, jolla yliopisto muutoin toteaa olevan opintoja varten riittävät tiedot ja valmiudet. Ulkomaista tutkinnon tasoa ja sisältöä arvioidaan usein vertaamalla ja rinnastamalla sitä suomalaiseen ylempään korkeakoulututkintoon. Koska rinnastaminen ei aina ole täysin selvää, asiassa voikin kääntyä Opetushallituksen puoleen. Lisäksi on syytä varmistaa, että tutkinnon myöntänyt yliopisto on kansainvälisesti tunnettu ja tunnustettu ja että hakija on valmistunut kyseisestä yliopistosta. Kaikkia hakijoita voidaan hakemuksessa pyytää ilmoittamaan yhteystieto, kuten sähköpostiosoite, hakijan suorittaman ylimmän tutkinnon tietojen tarkistamista varten. University Admissions Finland tarkistaa tarvittaessa kansainvälisten hakijoiden tutkintotodistusten autenttisuuden. Tutkintotodistusten ja muiden asiakirjojen lisäksi myös hakijan tutkimussuunnitelman autenttisuus on aiheellista tarkistaa ennen valintapäätöstä.

Mikäli valinnan jälkeen ilmenee, että opiskelija on antanut virheellisiä tietoja, joilla on ollut vaikutusta opiskelijavalintaan, tulee harkittavaksi valintapäätöksen tarkastelu. Päätös voidaan [hallintolain \(434/2003\) 50 §:n](#) nojalla poistaa. Asiassa täytyy kuitenkin ottaa huomioon kohtuullisuusnäkökohdat, suhteellisuusperiaate ja luottamuksensuojan periaate.

3. OHJAUSPROSESSI JA HENKILÖKOHTAINEN OPINTOSUUNNITELMA

3.1. Ohjaajien nimeäminen

Ohjaajien nimeäminen vaihtelee jonkin verran yliopistoittain. Pääsääntöisesti tohtorikoulutettavia valittaessa nimetään heille myös ohjaajat. Ohjaajien tulee olla [hallintolain \(434/2004\) 28 §:n](#) perusteella esteettömiä. Ohjattavalla on oltava mahdollisuus lausua mielipiteensä ohjaajaehdokkaista.

Jotta ohjauksen laadunvarmistus taataan, on suositeltavaa, että jatkokoulutustoimikunta ohjeistaisi myös ohjaukseen liittyvät vaatimukset määrittelemällä ainakin seuraavat kriteerit:

- ohjaajakohtaisesti riittävät ohjausresurssit
- ohjaajien riittävä tutkimusalan tuntemus

Varsinaisen pääohjaajan lisäksi tohtorikoulutettavalle olisi hyvä nimetä myös toinen tutkimusalaan perehtynyt ohjaaja (jatkossa *valvova ohjaaja*). Tieteellisten väitöskirjojen ohjaajat ovat yleensä professoreita tai dosentteja. Taidealoilla määräykset voivat olla erilaisia. Lisäksi voidaan nimetä prosessia valvova ohjaaja tai ohjausryhmä.

Ohjaussuhteen jatkuvuuteen tulee kiinnittää huomiota. Pääohjaajan siirtyessä yliopistosta toiseen tai jättäessään muutoin tehtävänsä jatkokoulutustoimikunnan tulee valita tohtorikoulutettavalle uusi, tutkimusalaan perehtynyt pääohjaaja. Myös ohjaajien tilalle on tarvittaessa nimettävä uudet. Sekä ohjaajien valinnasta että vaihtumisesta on tehtävä virallinen päätös. Tämä on hyvä käytäntö myös siksi, että asianosaiset voivat mainita kokemuksen virallisena ohjaajana toimimisestaan ansioluettelossaan.

3.2. Ohjaussopimus, HOPS ja eettinen ennakoarviointi

Heti tohtoriopintojen alussa pääohjaaja ja tohtorikoulutettava laativat ohjaussopimuksen ja henkilökohtaisen opintosuunnitelman eli HOPSin, jotka voi yhdistää samaan asiakirjaan. Asiakirjan allekirjoittavat tohtorikoulutettava ja ohjaaja. Asiakirjan nimi ja sisältö vaihtelevat yliopistoittain. Sen sisältöä on syytä tarkentaa väitöstutkimuksen edetessä.

Kirjallisesti on syytä sopia seuraavista seikoista:

- väitöskirjan tavoitteista
- opintojen suunnitellusta aikataulusta
- opiskelijan ja ohjaajan vastuista, velvollisuuksista ja oikeuksista
- opinnoista kuten ohjaustapaamisiin valmistautumisesta ja odotuksista opiskelijan työskentelystä
- ohjauksen periaatteista ja ohjauskerroista
- ohjaukseen liittyvien ongelmien ratkaisemisesta
- kirjoittajuudesta ja tekijyydestä artikkeliväitöskirjoissa ja yhteisartikkeleissa
- artikkeliväitöskirjojen osalta artikkelin valmistumisen periaatteista ja lähettämisestä arviointiin
- tutkimusaineiston keruusta, käytöstä ja jatkokäytöstä
- ulkopuolisten tahojen käytöstä tutkimuksessa (esim. haastattelututkimus)
- tutkimukseen liittyvistä tutkimuseettisistä menettelytavoista kuten hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta
- eettisen ennakoarvioinnin tarpeesta
- mahdollisesta kaksoistutkintoa koskevan sopimuksen tekemisestä ja kaksoistutkinnon suorittamistavasta

Ohjaussopimuksessa suositellaan artikkeliväitöskirjojen osalta sovittavan periaatteet siitä, millä perusteilla yhteisartikkelin kirjoittajat määräytyvät.

Ohjaussopimuksessa on myös tärkeää määrittellä, onko väitöskirjan tutkimusasetelma sellainen, että tutkimussuunnitelma tulisi arvioida ennakolta eettisessä toimikunnassa. Eettisen ennakoarvioinnin keskeisiä periaatteita ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen, riskin/haitan minimoiminen sekä yksityisyyden ja tietosuojan noudattaminen. Eettisen ennakoarvioinnin edellytyksistä on säädetty [lääketieteellistä tutkimusta koskevassa laissa \(1999/488\)](#). Ei-lääketieteellisen tutkimuksen osalta TENK on määritellyt eettisen ennakoarvioinnin tarpeellisuuden ja menettelytavat omassa ohjeessaan [Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi](#).

Ohjaussopimuksessa tms. asiakirjassa olisi myös hyvä sopia kaksoistutkintoihin liittyvistä menettelytavoista, sillä eettisiä kysymyksiä saattaa syntyä erityisesti silloin, kun kaksoistutkinto tehdään suomalaisen yliopiston ja jonkin ulkomaisen yliopiston välillä. Ongelmia voivat aiheuttaa ohjaajien vastuukysymykset, esitarkastukseen liittyvät menettelytavat, väitöskirjan arvostelu, lähdeviitteiden merkitseminen, opiskelijoiden

valinta, resurssien jako, opintojen suorittamistavat tai opiskelijoiden oikeusturva. Sopimus kaksoistutkinnon tekemisestä kahden yliopiston välillä tulisi tehdä viimeistään 1½ vuoden kuluessa opintojen aloittamisesta.

3.3. Ohjaukseen liittyvien ongelmien ratkaiseminen

Ohjaukseen mahdollisesti liittyvät ongelmat tulisi ratkaista siten, että ongelman käsittelyyn osallistuisi opiskelijan ja ohjaajan lisäksi myös muu taho, esimerkiksi tiedekunnassa jatkokoulutuksesta vastaava hallintohenkilö. Hänen lisäksi myös jatkokoulutustoimikunnan on syytä käsitellä ohjaajan vaihtamiseen liittyvät kysymykset ja pitää huolta siitä, että opiskelijalle nimetään uusi, tutkimusalaan perehtynyt ohjaaja.

3.4. Tohtorikoulutettavien ja heidän ohjaajiensa tutkimusetiikan koulutus

TENKin HTK-ohjeen mukaan: "Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tulee huolehtia siitä, että hyvään tieteelliseen käytäntöön perehdyttäminen ja tutkimusetiikan opettaminen ovat kiinteä osa niiden antamaa perus- ja jatkokoulutusta. -- Jokaisen tutkijankoulutusta antavan yksikön tehtävänä on lisäksi käsitellä koulutusalan mukaisia hyvän tieteellisen käytännön erityiskysymyksiä osana tutkijankoulutusohjelmaansa. Hyvän tieteellisen käytännön turvaamiseksi korkeakoulujen tulee tarjota tutkimuseettistä täydennyskoulutusta myös opettajille ja opinnäytetöiden ohjaajille, tutkijoille, tutkimusryhmän johtajille sekä muille asiantuntijoille."

Tutkimusetiikan koulutuksen tulee sisältyä jatko-opinto-ohjelmaan ja sitä on syytä tarjota myös väitöskirjan ohjaajille. Tällöin koulutus sisältäisi sekä kaikille tieteenaloille yhteisen hyvän tieteellisen käytännön että tutkimuksen yleiset ja tieteenalakohtaiset eettiset periaatteet ja niiden merkityksen tutkimuksen teon kannalta.

Sekä tohtorikoulutettavan että ohjaajan on hallittava:

- hyvä tieteellinen käytäntö
- tieteelliseen käytäntöön liittyvät tutkijan ja ohjaajan vastuut
- hyvän tieteellisen käytännön loukkausten tunnusmerkit
- hyvän tieteellisen käytännön loukkausten käsittely Suomessa ja tutkimusvilpin seuraamukset yliopistossa
- eettisen ennakoarvioinnin lähtökohdat, tarpeellisuus ja ennakoarviointimenetely
- tieteenalojen omat eettiset normit ja käytännöt

Eettisen ennakoarvioinnin periaatteet on aiheellista sisällyttää koulutukseen, sillä tutkimusasetelman lisäksi monet varsinkin ulkomaiset tieteelliset lehdet ja tutkimuksen rahoittajat voivat vaatia eettistä ennakoarviointia.

4. VÄITÖSKIRJAN TEKIJÄNOIKEUDET, TEKIJYYS JA TUTKIMUSAINEISTO

4.1. Väitöskirjan muoto ja määrittelyä

Valtioneuvoston asetuksessa yliopistojen tutkinnoista (muut 19.12. 2013/1039) ei enää säädetä väitöskirjojen muodosta. [Asetuksen 22 §:n 1 momentin](#) mukaan tohtorin tutkinnon suorittamiseksi jatkokoulutukseen otetun opiskelijan tulee laatia väitöskirja ja puolustaa sitä julkisesti tai antaa muut yliopiston määräämät julkiset opin- ja taidon- näytteet.

Yliopistot päättävät väitöskirjan muodosta omissa yliopisto- tai yksikkökohtaisissa määräyksissään. Väitöskirjat voivat olla perinteisten artikkeli- ja monografiatyypisten väitöskirjojen lisäksi esimerkiksi näiden hybridimuotoja ja sovelluksia tms.

Yleisesti (tieteellinen) väitöskirja määritellään siten, että se on omaan itsenäiseen tutkimukseen perustuva, uutta tieteellistä tietoa sisältävä yhtenäinen esitys. Lisäksi suositeltavaa on, että se on jonkin asianomaisessa yliopistossa edustettuna olevan tieteenalan, mielellään täysimittaisen oppiaineen, alalta.

4.2. Tekijänoikeuslaki ja tekijyys

Väittelijällä on tekijänoikeus väitöskirjaansa. Tämä koskee sekä monografian että artikkeliväitöskirjan tekijää.

[Tekijänoikeuslain \(1961/4040\) 1 §:n](#) mukaan "sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen, olkoonpa se kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote taikka ilmetköönpä se muulla tavalla."

Kirjallisena teoksena pidetään myös karttaa sekä muuta selittävää piirustusta tai graafista taikka plastillisesti muotoiltua teosta sekä tietokoneohjelmaa.

[Tekijänoikeuslain 2 §:n](#) mukaan tekijänoikeus tuottaa tekijälle yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin,

muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

[Tekijänoikeuslain 3 §:n](#) mukaan, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, on tekijä ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Lisäksi todetaan: "Teosta älköön muutettako tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla, älköönkä sitä myöskään saatettako yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä."

Tekijyys ja kirjoittajuus on erotettava tekijänoikeudesta. Tekijänoikeus liittyy selkeästi tuotettuun tekstiin tai esimerkiksi tutkimuksen osana julkaistuu tietokoneohjelmaan tai kuvioon. Sen sijaan tieteelliseen tutkimukseen liittyvässä tekijyydessä / kirjoittajuudessa on kysymys myös itse tutkimustyöstä kuten ideoinnista, suunnittelusta tai analysoinnista.

Esimerkiksi [lääketieteellisten tiedelehtien päätoimittajien \(ICMJE\) ohjeet](#) suosittelevat kirjoittajuuden määrittelyyn seuraavia neljää kriteeriä:

1. merkittävä (engl. substantial) osallistuminen tutkimuksen ideointiin ja suunnitteluun, aineiston keräämiseen tai aineiston analysoimiseen ja tulkintaan,
2. artikkelin luonnosteleminen tai sen kriittinen tarkistaminen siten, että on merkittävästi vaikuttanut sen sisältöön,
3. lopullisen julkaistavan version hyväksyminen,
4. vastuun ottaminen työn jokaisesta vaiheesta varmistaen, että hyvää tieteellistä käytäntöä on noudatettu työn kaikissa vaiheissa.

Monilla tieteenaloilla tieteelliset lehdet käytännössä määrittelevät sen, kuka katsotaan kirjoittajaksi. Jos näin ei ole, noudatetaan käytäntöä, jonka mukaan kirjoittajiksi katsotaan kaikki ne, jotka ovat jossakin prosessin vaiheessa osallistuneet merkittävästi tutkimuksen sisällön tai uuden tiedon tuottamiseen tilanteesta ja tieteenalasta riippuen.

Ohjeiden tarkoitus ei ole sulkea pois mahdollisia kirjoittajia. Kaikille, jotka ovat osallistuneet tutkimuksen ideointiin ja suunnitteluun, aineiston keräämiseen tai aineiston analysoimiseen, pitää tarjota mahdollisuus osallistua tutkimuksen perusteella kirjoitettavan käsikirjoituksen suunnitteluun, arviointiin ja lopulliseen hyväksymiseen.

Tärkeintä on, että käytäntö on asianomaisen tiedeyhteisön hyväksymä ja kaikki, joita asia koskee, ovat siitä tietoisia. Myös yhteisartikkelin kirjoittajien nimien järjestys vaihtelee tieteenaloittain. Tässäkin suositellaan noudattamaan tieteenalan vakiintunutta ja tiedeyhteisön hyväksymää käytäntöä.

Mikäli artikkeliväitöskirja koostuu yhteisartikkeleista, on ohjaajien lausunnosta tai muusta selvityksestä käytävä ilmi, mikä on ollut väittelijän oma kontribuutio artikkelin työstämisessä ja sen taustalla olevassa tutkimushankkeessa.

Jo ohjaussopimuksessa suositellaan sovittavan artikkeliväitöskirjojen osalta periaatteet siitä, millä perusteella kirjoittajuus määräytyy ja miten esimerkiksi mahdollisten avustajien osuus huomioidaan.

4.3. Aineiston käytöstä sopiminen

Tohtorikoulutettava saattaa tuottaa väitöskirjaansa varten aineistoja, jotka saavat tekijänoikeuden suojan. Jos aineistot on tuotettu yhdessä muiden tutkijoiden kanssa, niiden käytöstä on syytä sopia etukäteen kirjallisesti. Tekijänoikeuslain näkökulmasta tekijöitä ovat ne, jotka ovat olennaisella omaperäisellä panoksella osallistuneet teoksen tekemiseen. Yhdessä tehtyjen ja tekijänoikeudella suojattujen aineistojen käytöstä päätetään aina yhdessä, ellei toisin ole sovittu. Erimielisyyttä voi aiheutua siitä, kuka on / ketkä ovat kyseisen aineiston pohjalta kirjoitetun tekstin tekijä/tekijät tai miten tutkimusdataa voi käyttää.

Tohtorikoulutettava voi käyttää väitöskirjassaan myös tutkimusryhmän ulkopuolisten tahojen aineistoja (esim. valokuvia) ja mikäli aineistoja ei voi käyttää tekijänoikeuslain säännösten (esim. siteerausnoikeuden) mukaisesti, on aineiston käyttämiseen saatava lupa oikeudenhaltijalta. Tekijänoikeuslain säännökset on otettava huomioon erityisesti siinä vaiheessa, kun aineistoja halutaan liittää osaksi omaa väitöskirjaa sekä julkistaa ja julkaista aineisto sen yhteydessä. On otettava huomioon myös tarvittavat luvat kansainvälisiltä tieteellisiltä kustantajilta (esim. laulutekstien julkaiseminen) ja muistettava yritysyhteistyöhön liittyvät salassapitosopimukset.

Mikäli aineistoja on hankittu sopimuksen nojalla, sopimus määrää sen, miten aineistoja saa käyttää. Jos tutkimukseen on otettu esimerkiksi valokuvia internetistä, on syytä tarkistaa, millaisia käyttöehtoja verkkosivuilla mahdollisesti on, koska ehtojen mukainen käyttöoikeus voi olla erilainen kuin tekijänoikeuslain rajoitussäännösten mukainen siteerausnoikeus tai muu tekijänoikeuslain mukainen käyttöoikeus.

4.4. Tutkimusaineiston säilyttäminen

Tutkimusaineiston säilyttämisestä, arkistoinnista, jatkokäytöstä ja omistajuudesta tulisi sopia erikseen tapauskohtaisesti. Esimerkiksi lääketieteellinen tutkimus on tarkasti säänneltyä ja tutkimusaineistoja säilytetään kauan. Tutkimusaineistoa tulee myös muilla tieteenaloilla säilyttää riittävän kauan mahdollisten sen käyttöä tai tutkimusta koskevien myöhempien tutkimuseettisten ristiriitatilanteiden varalta esimerkiksi toistettavuuden mutta myös kulttuurihistoriallisen arvon vuoksi.

Asiaan liittyvänä lisälukemistona voi käyttää Antti Ketolan ja Raimo Lahden toimittamaa kirjaa *Ihmistieteellisten tutkimusaineistojen jatkokäyttö ja tietosuoja* (Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, 2014) tai Tietoarkiston tuottamaa [Aineistohallinnan käsikirjaa](#).

Lisätietoa tekijänoikeuskysymyksistä antaa opetus- ja kulttuuriministeriön alainen [teki-
jänoikeusneuvosto](#).

5. ESITARKASTUSPROSESSIN VAIHEET

5.1. Esitarkastusta valmistelevat toimet ja plagiointitunnistus

Tohtorikoulutettava (jatkossa *väittelijä*) vastaa työnsä sisällöstä. Esitarkastusprosessiin valmistauduttaessa pääohjaajan ja toisen ohjaajan tehtävänä on vastata siitä, että työ on tasoltaan sellainen, että se voidaan jättää esitarkastukseen. Myös valvova ohjaaja voi arvioida työn tasoa. Väittelijä vastaa myös työn kieliasusta. Mikäli väitöskirjakäsikirjoitus on kirjoitettu muulla kielellä kuin väittelijän omalla äidinkielellä, työn kieliasu on syytä tarkastaa ennen työn jättämistä esitarkastukseen. Kieliasun tarkastus on usein aiheellinen myös esitarkastuksen jälkeen tehtyjen korjausten vuoksi.

Tiedekunnassa tai yksikössä laadituissa esitarkastusohjeissa on hyvä olla maininta yhdyshenkilöstä, joka voi selventää kriteereitä ja arviointiprosessia esimerkiksi ulkomaalaisille esitarkastajille. Suositus on, että jääviyssyistä yhdyshenkilönä ei toimisi työtä ohjannut professori.

Ennen väitöskirjakäsikirjoituksen jättämistä esitarkastukseen on tarpeellista ottaa huomioon seuraavat valmistelevat toimenpiteet:

1. Pääohjaaja ja väittelijä keskustelevat esitarkastuksesta ja mahdollisista esitarkastajista, jotka eivät saa olla esteellisiä. Ks. luku 1.
2. Artikkeliväitöskirjoissa jokaisen yksittäisen artikkelin kohdalla pääohjaaja on antanut väittelijälle luvan lähettää ko. artikkeli kustantajalle. Ohjaajat eivät ilman perusteita saa kuitenkaan viivyttää artikkeleiden julkaisua. Myös päätös julkaisukanavasta on viimekädessä väittelijällä.
3. Pääohjaaja ja mielellään myös toinen henkilö kuten valvova ohjaaja tai oppiaineen tohtoriopintovastaava professori keskustelevat siitä, milloin työ on valmis esitarkastukseen. Päätöksen asiasta tekee pääohjaaja. Ohjaajat eivät ilman perusteita saa viivyttää artikkeleiden tai käsikirjoituksen valmistumista.

4. Ohjaajat tiedustelevat etukäteen potentiaalisten henkilöiden kiinnostusta ryhtyä esitarkastajiksi. Ohjaajat voivat keskustella esitarkastajien kanssa työn sisällöstä ennen kuin työ lähetetään esitarkastukseen.
5. Ennen esitarkastukseen lähettämistä väitöskirjakäsikirjoitus tarkastetaan plagiointitunnistusjärjestelmän avulla. Plagiointitunnistus on erittäin tarpeellista, sillä tässä vaiheessa työhön voidaan vielä puuttua ohjauksen avulla ja selvittää esimerkiksi lähdeviittaukseen liittyviä seikkoja. Ohjaajan ja väittelijän on tarkoituksenmukaista käydä plagiointitunnistusjärjestelmän tuottama raportti yhdessä läpi hyvän tieteellisen käytännön näkökulmasta.
6. Jos väitöskirjakäsikirjoitusta on viimeistelty edellä kuvatulla tavalla, se tarkastetaan vielä kertaalleen plagiointitunnistusjärjestelmän avulla.
7. Pääohjaaja tulkitsee ja arvioi, onko väitöskirjakäsikirjoitus kuvineen, lähdeviitteineen ja liitteineen hyvän tieteellisen käytännön mukainen.

On huomattavaa, että plagiointitunnistusjärjestelmän antama korkea yhtäläisyysprosentti ei aina merkitse plagiointia. Pääohjaaja ja muut ohjaajat vastaavat tuloksen tulkinnasta.

Mikäli kyseessä on kaksoistutkinto, tulee plagiointitunnistusjärjestelmän käytön olla etukäteen myös ulkomaalaisen ohjaajan tiedossa.

5.2. Väitöskirjakäsikirjoitus ja hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset

Ohjaajat toimittavat plagiointitunnistusjärjestelmän antaman tuloksen ja laajemman tutkimuseettisen arvioinnin perusteella lyhyen HTK-lausunnon tiedekunnan tai yksikön asiasta vastaavalle hallintohenkilölle. HTK-lausunnossa todetaan, onko opinnäytteen laadinnassa kuten lähdeaineiston käytössä noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä.

Mikäli työ noudattaa HTK-lausunnon mukaan hyvää tieteellistä käytäntöä, väittelijä voi jättää työn tiedekunnan tai yksikön kansliaan esitarkastukseen lähettämistä varten.

Mikäli ohjaajien käsityksen mukaan käsikirjoitukseen saattaa sisältyä plagiointia tai jokin muu hyvän tieteellisen käytännön loukkaus, ohjaajien velvollisuus on ilmoittaa asiasta tiedekunnan dekaanille tai yksikön johtajalle sekä jatkokoulutusasioista vastaavalle hallintohenkilölle. Asiasta on ilmoitettava myös yliopiston rehtorille, joka asianosaista kuultuaan päättää, aloitetaanko asiassa TENKin laatiman [Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitleminen Suomessa \(HTK\) -ohjeen](#) mukainen esiselvitys.

Esiselvityksestä voidaan edetä varsinaiseen HTK-tutkintaan, jos se esiselvityksen perusteella on tarpeen. Mikäli esiselvityksessä ilmenee hyvän tieteellisen käytännön

rikkomus, yliopisto päättää mahdollisista sanktioista. Tällöin väitöskirjakäsikirjoitus ei etene esitarkastukseen, ja prosessi raukeaa.

Väitöskirjakäsikirjoitus ei ole tässä vaiheessa julkinen asiakirja. Asiakirjasta voi antaa tiedon tiedekuntaneuvoston tai muun vastaavan tahon jäsenille, jotka päättävät väittelyluvasta.

5.3. Esitarkastusprosessi

Mikäli väitöskirjakäsikirjoitus on ohjaajien näkemyksen, mahdollisen HTK-lausunnon ja pääohjaajalta saadun luvan perusteella valmis esitarkastukseen, väittelijä jättää väitöskirjakäsikirjoituksensa tiedekuntaan tai yksikköön, josta se lähetetään edelleen esitarkastajille arviointiohjeineen.

Väittelijän tulee väitöskirjakäsikirjoitusta jättäessään antaa myös allekirjoitettu asiakirja, jossa todetaan, että väitöskirjakäsikirjoitusta ei ole aikaisemmin jätetty esitarkastukseen toisessa yliopistossa. On suositeltavaa, että esimerkiksi tässä samassa asiakirjassa hän vakuuttaa olevansa tietoinen siitä, mitä hyvä tieteellinen käytäntö on, ja noudattaneensa sitä. Samalla hän vakuuttaa, että hän on itse kirjoittanut tekstinsä ja että hän on yksin vastuussa sen sisällöstä.

Esitarkastusprosessissa on tieteenalakohtaisia eroja. Tärkeitä laadunvarmistukseen ja hyvään tieteelliseen käytäntöön liittyviä seikkoja ovat seuraavat:

- Tiedekunnan jatkotutkinnoista vastaava hallintohenkilö tarkistaa, että esitarkastajiksi ehdotetut henkilöt eivät ole esteellisiä. Tiedekuntaneuvosto tai vastaava monijäseninen elin (jatkossa *tiedekuntaneuvosto*) päättää väitöskirjan esitarkastuksen käynnistämisestä ja esitarkastajista.
- Esitarkastajat antavat lausunnon heille lähetetystä väitöskirjakäsikirjoituksesta; he eivät toimi ohjaajina. Ohjaajat tai esitarkastajat eivät saa käyttää hyväkseen väitöskirjatutkimuksen tutkimustuloksia, -ideaa, -suunnitelmaa, -havaintoja tai -aineistoa eivätkä siteerata tai esittää näitä omissa nimissään eikä välittää kolmansille osapuolille ilman väittelijän suostumusta. Mikäli ohjaaja on ollut mukana yhteisten artikkelien kirjoittajana, on ohjaajan lausunnosta tai muusta selvityksestä käytävä ilmi, mikä on ollut väittelijän oma kontribuutio artikkelin työstämisessä ja sen taustalla olevassa tutkimushankkeessa.
- Tutkimuseettisesti suositeltavinta on, että väittelijä ei ole suoraan yhteydessä esitarkastajaan. Mikäli esitarkastaja on ottanut yhteyttä väittelijään prosessin aikana, on ohjaajan oltava tästä tietoinen ja asia on syytä mainita esitarkastuslausunnossa. Yhteydenpito voi myös tapahtua asiasta vastaavan professorin välityksellä.

- Useimmissa suomalaisissa yliopistoissa noudatetaan käytäntöä, jonka mukaan esitarkastajien antama puoltava lausunto ei saa olla ehdollinen. Pienimuotoiset suositukset ovat kuitenkin mahdollisia, ja ne väittelijä voi ottaa huomioon. Myös ehdotus työhön tehtävistä teknisluontoisista korjauksista on mahdollinen.
- Tiedekunnat tai yksiköt päättävät itse esitarkastukseen varattavasta ajasta, ellei yliopistolla ole asiasta yleistä määräystä. Kohtuullinen aika on esimerkiksi kaksi kuukautta. Ajasta voidaan joustaa tilanteen mukaan, kunhan se ei kohtuuttomasti aiheuta haittaa väittelijälle.
- Esitarkastaja voidaan vaihtaa, mikäli esitarkastuslausuntoa ei anneta kohtuullisessa ajassa eikä viivästykselle esitetä hyväksyttävää syytä.

5.4. Väittelyluvan myöntäminen ja muut toimenpiteet esitarkastuksen jälkeen

1. Esitarkastajat lähettävät asiantuntijalausuntonsa tiedekunnan tai yksikön tms. jatkokoulutusasioista vastaavalle hallintohenkilölle, joka lähettää lausunnot väittelijälle. On tärkeää, että väittelijä näkee työtään koskevat lausunnot ensin.
2. Väittelijälle on [yliopistolain \(2009/558\) 44 §:n 2 momentin](#) mukaan varattava mahdollisuus antaa kirjallinen vastine eli lausua esitarkastajien lausunnosta.
3. Esitarkastajien antamien puoltavien lausuntojen jälkeen asia etenee siihen elimeen, jossa väittelyluvasta päätetään. Toimielin voi jättää asian pöydälle lisäselvitystä varten, mikäli väittelijän esitarkastajien lausunnosta antama vastine tätä edellyttää.
4. Esitarkastuslausunnot ovat väittelijän oikeusturvan kannalta merkittäviä, sillä käytännössä tiedekuntaneuvoston tms. päätös väittelyluvasta merkitsee sitä, että väitöskirjakäsikirjoitus täyttää väitöskirjan minimivaatimukset ja prosessi voi edetä.
5. Mikäli esitarkastajan väittelylupaa puoltavassa lausunnossa on esitetty joitakin parannusehdotuksia väitöskirjakäsikirjoitukseen, väittelijän kannattaa keskustella asiasta pääohjaajansa kanssa, mutta viime kädessä muutoksista päättää väittelijä itse.
6. Esitarkastuksen perusteella tehtyjen korjausten jälkeen väitöskirjakäsikirjoitukseen saattaa jäädä joitakin pieniä teknisluonteisia virheitä kuten lyöntivirheitä. Väittelijä voi korjata ne väitöstilaisuuteen tuomassaan niin sanotussa erratalistauksessa. Sen sijaan väitöskirjaan jääneiden vakavien asiavirheiden korjaaminen ei ole erratalla mahdollista. Jos ennen varsinaista väitöstilaisuutta niin sanotun riiputuksen aikana tulee esiin vakavia puutteita, väitösprosessi on syytä keskeyttää. Yliopistoilla on hyvä olla ohjeistus myös erratan käytöstä.
7. Mikäli toisessa tai kummassakaan esitarkastuslausunnossa ei puolleta väittelylupaa, on väittelijällä mahdollisuus perustella, miksi väittelylupa tulisi myöntää.

Perusteltu syy voi olla sellainen, että esitarkastaja on esimerkiksi erehtynyt joistakin väitöskirjaan liittyvistä seikoista tai tulkinnoista ja antanut siksi kielteisen tai ehdollisen lausunnon. Syyn täytyy tällöin olla ulkopuolisen havaittavissa. Tällaiset tilanteet ovat harvinaisia. Yleensä esitarkastajan lausunto, jossa väittelylupaa ei puolleta, liittyy selkeästi väitöskirjan puutteellisuuksiin.

8. Koska edellä mainituissa tilanteissa väittelylupaa ei käytännössä myönnettäisi, väittelijän on tarkoituksenmukaista vetää työ pois esitarkastuksesta. Tällöin asian käsittely raukeaa, ja asia palaa ohjaajan ja ohjattavan väliseen ohjausprosessiin.
9. Työ voidaan myöhemmin jättää uudestaan esitarkastukseen, jolloin työ käy läpi samat vaiheet kuin edellä. Työn jättämisestä esitarkastukseen täytyy olla sekä pääohjaajan että mielellään myös valvovan ohjaajan tai oppiaineen tohtoriopintovastaavan puolto.

On huomattava, että joskus myös esitarkastuksessa voi löytyä hyvän tieteellisen käytännön loukkaus. Tällöin esitarkastajan on ehdottomasti tuotava asia esiin. Ohjaajien ja tiedekunnan tai yksikön johdon on puututtava asiaan siten, että esitarkastusprosessi tulee keskeyttää ja asiassa on käynnistettävä HTK-prosessi. Väittelylupaa ei voida myöntää kyseisissä tilanteissa.

Väitöskirjakäsikirjoitusta, jolle ei syystä tai toisesta ole myönnetty väittelylupaa yliopistossa (esim. työn tason tai hyvän tieteellisen käytännön loukkauksen vuoksi), ei tule ilman perusteltua syytä ottaa käsiteltäväksi toisessa yliopistossa.

6. VÄITÖSKIRJAN JULKAISEMINEN JA SAATAVUUS ENNEN VÄITÖSTILAISUUTTA

6.1. Väitöskirjan julkaisemistavat

Väittelijä päättää pääsääntöisesti itse, millä tavalla hän väitöskirjansa julkaisee. Esimerkiksi monografia voi olla painettu, digitaalinen tallenne, verkkojulkaisu tai painamaton käsikirjoitus. Väittelijä itse tekee vaadittavat sopimukset esimerkiksi kustantajan kanssa.

Suomen Akatemia suosittelee verkkojulkaisemista. Verkkojulkaiseminen edistää tieteen avoimuutta ja tieteellisen tiedon saatavuutta. Väitöskirjaa ei tarvitse kuitenkaan julkaista verkossa, mikäli väittelijä ei sitä perustellusta syystä halua.

Artikkeliväitöskirjojen osalta usein kaikki ne artikkelit, joista on kustantajien verkkojulkaisulupa, julkaistaan verkossa. Lähetetyt ("submitted"-vaiheessa olevat) artikkelit

ovat osa väitöskirjaa. Tässä vaiheessa väittelijä voi kuitenkin kieltää niiden julkaisemisen verkossa. Yleensä tässä vaiheessa tekijänoikeus on vielä kirjoittajalla. Käytännöt ja vaatimukset vaihtelevat yliopistoittain.

Useimmat kansainväliset kustantajat antavat pyydettyä tekijöille luvan julkaista väitöskirjassa myös julkaisemattoman artikkelin ”pre-print”-version (versio, jota ei ole vielä vertaisarvioitu) tai ”post-print”-version (arvioijien kommenttien perusteella muokattu tekijän viimeinen versio, jota kustantaja ei ole vielä taittanut). Tällainen menettely lisää luonnollisesti esitarkastajien vastuuta.

6.2. Väitöskirjan saatavuus ennen väitöstilaisuutta sekä salassapito

Väitöskirjan tulee olla tiedeyhteisön ja yleisön saatavilla ennalta määrätyn ajan ennen väitöstilaisuutta. [Yliopistolain \(2009/558\) 14 §:n](#) mukaan yliopisto voi itse päättää jotosäännöistä yms. määräyksistään. Yliopistoissa on määrätty väitöskirjan esillä olosta ennen väitöstilaisuutta joko yliopistotasoisesti tai tiedekunta- ja yksikkökohtaisesti. Asista ei ole lain tai asetuksen tasoista säädöstä. Koska kyseessä on julkinen asiakirja, jonka tulee olla tiedeyhteisön saatavilla, väitöskirjaan ei pääsääntöisesti voi liittyä salassa pidettäviä osia. Ainoastaan poikkeustapauksessa pieni osa väitöskirjasta voi kuulua salassapidon piiriin. Kyseisellä osalla ei tällöin pidä ole merkitystä väitöskirjan julkisen arvioinnin (väitöstilaisuus) kannalta.

7. VÄITÖSKIRJAN TARKASTUS JA ARVOSTELU

7.1. Vastaväittäjä ja arvostelutoimikunta

Vastaväittäjän nimeää tiedekuntaneuvosto. Vastaväittäjä ei mielellään saisi olla samasta yliopistosta kuin missä väitös pidetään. On tarkistettava, ettei hän ole toiminut työn ohjaajana tai ole muutoin esteellinen, esimerkiksi toiminut kirjoittajana yhteisartikkelissa. Vastaväittäjiä voi olla myös useampia.

Yliopistossa on väitöskirjojen arvosanan määrittämisessä käytössä erilaisia arvosteluasteikkoja ja niihin liittyvää ohjeistusta, joihin erityisesti ulkomaalaiset vastaväittäjät tulee perehdyttää. Vastaväittäjän lisäksi väitöskirjan arvosanaehdotuksen laatimisessa käytetään yhä useammin arvostelutoimikuntia tai vastaavia (jatkossa *arvostelutoimikunta*). Väitöskirjan arvostelussa olennaista on määrittellä vastaväittäjän ja arvostelutoimikunnan välinen suhde ja kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin:

- Arvostelutoimikunnan kokoonpanon tulee olla mahdollisimman asiantunteva. Olisi tärkeää ja tarkoituksenmukaista, että se koostuisi sekä prosessiin osallistuneista, kuten esitarkastajista ja vastaväittäjistä, että ulkopuolisista asiantuntijoista. Toimikunnan jäsenten tulee olla läsnä väitöstilaisuudessa.
- Kustoksena toiminut ohjaaja voi osallistua arvostelutoimikunnan kokoukseen väitöskirjasta tietoja antavana henkilönä, mutta ei kuitenkaan päätösvaltaisena jäsenenä. Ohjaajana hänen ei tulisi osallistua arvosanaehdotuksesta päättämiseen. Kaikki arvostelutoimikunnan jäsenet vahvistavat allekirjoituksellaan arvostelutoimikunnan lausunnon.
- Arvostelutoimikunnan tehtävänä voi olla lähinnä arvioida vastaväittäjän lausuntoa ja arvosanaehdotusta ja todeta omassa lausunnossaan ja arvosanaehdotuksessaan, yhtyykö se vastaväittäjän lausuntoon ja arvosanaehdotukseen. TAI
- Arvostelutoimikunnan ja vastaväittäjän välinen suhde ja roolit voidaan määritellä myös toisin.

7.2. Väitöstilaisuus

Väitöstilaisuus on yleisölle avoin opinnäytteen tarkastustilaisuus. Tilaisuudessa puhetta johtaa kustos. Useimmiten kustoksena toimii ao. yliopistolta sen alan professori, jonka piiriin väitöstutkimus kuuluu ja usein juuri hän on toiminut myös työn ohjaajana.

Vastaväittäjän tehtävänä on tarkastaa väitöskirja ja arvioida sen laatu. Vastaväittäjä kirjoittaa väitöskirjasta lausunnon, jossa ei saa tuoda esiin muita seikkoja kuin niitä, jotka esitettiin myös itse väitöstilaisuudessa ja joihin väittelijällä näin ollen oli mahdollisuus vastata. Vastaväittäjän lausunto on toimitettava tiedekuntaan viipymättä.

Poikkeustilanteessa esimerkiksi ulkomainen vastaväittäjä saattaa joutua osallistumaan väitöstilaisuuteen etäyhteydellä. Erityisesti tällöin voi olla väittelijän oikeusturvan kannalta varmintä nauhoittaa tai videoida väitöstilaisuus, jotta väittelijän suullinen puolustautuminen tai vastaväittäjän tai niin sanottujen ylimääräisten vastaväittäjien kommentit voidaan tarvittaessa jälkikäteen todentaa.

On suositeltavaa, että kustos laatii väitöstilaisuudesta kustoksen kertomuksen, josta käy ilmi seuraavat asiat:

- tarkat kirjaukset väitöstilaisuuden kulusta
- väitöskirjaan kohdistuneet mahdolliset suulliset huomautukset

Mikäli kyseessä on niin sanotun ylimääräisen vastaväittäjän laajahko huomautus epäeettisestä toiminnasta ja huomautus on pitkä ja moniulotteinen, tulee kustoksen pyytää

huomautus kirjallisesti määräaikaan mennessä ja siinä muodossa ja laajuudessa kuin se esitettiin väitöstilaisuudessa. Mahdolliset huomautukset tulee tarkistaa ja selvittää ja tuoda tiedekuntaneuvoston tietoon. Asia voidaan jättää tiedekuntaneuvostossa pöydälle lisäselvitystä varten.

Mikäli kyseessä on kaksoistutkinto suomalaisen ja jonkin ulkomaisen yliopiston välillä, voi väitöstilaisuuden järjestäminen kahden erilaisen kulttuurin välillä vaatia sovittelua. Ainakin seuraavista asioista kannattaa sopia etukäteen:

- arvosteluasteikko
- väitöstilaisuuden muoto sekä tapa, jolla väitöskirjan julkinen puolustaminen toteutetaan, mikäli henkilö ei väittele Suomessa. Väitöstilaisuudet eivät ole julkisia kaikkialla Euroopassa, ja asiasta on yleensä sovittu jo sopimuksessa maiden välillä.

Väitöstilaisuus ja väitöskirjan arviointi tulee toteuttaa yhteisymmärryksessä molempien maiden ja yliopistojen keskeiset säädökset ja määräykset huomioiden. Kaikkia kansallisia vaatimuksia ei välttämättä voida toteuttaa.

7.3. Väitöskirjan arvostelu tiedekuntaneuvostossa

Ennen väitöskirjan arvostelua tiedekuntaneuvostossa väittelijän tulee saada ensimmäisenä tutustua vastaväittäjän lausuntoon ja arvosanaehdotukseen sekä arvostelutoimikunnan arvosanaehdotukseen. Väittelijällä on myös mahdollisuus antaa huomautuksensa lausunnoista ja pyytää asian käsittelyn siirtämistä tarkemman reklaamaation tekemistä varten. Asiasta tiedekuntaneuvostossa päätettäessä kaikkien päätöksentekoon osallistuvien on tärkeää olla esteettömiä.

Suomen yliopistoissa ja yliopistojen yksiköissä on eriäviä käsityksiä siitä, voiko väitöskirjatutkimuksen ohjaaja osallistua väitöskirjan arvosteluun tiedekuntaneuvostossa. Mikäli ohjaaja osallistuu tiedekuntaneuvoston kokoukseen, hänen tulee poistua kokouksesta, mikäli arvosana herättää erimielisyyttä.

Tiedekuntaneuvoston tekemästä arvosanapäätöksestä väittelijä voi tehdä [yliopistolain \(2009/558\) 82 §:n](#) mukaisen oikaisupyynnön määrätylle toimielimelle, joka vaihtelee yliopistoittain. Mikäli kyseisen väitöskirjan ohjaajana toiminut henkilö on tiedekuntaneuvoston jäsen, hänen tulee jäädä itsensä oikaisupyynnön käsiteltäessä.

Yliopistossa hylättyä väitöskirjaa ei tulisi ottaa käsiteltäväksi toisessa yliopistossa ilman perusteltua syytä.

7.4. Väitöskirjan arvosteluun liittyvät erityistilanteet

Väitöskirjan arvosanasta päättävän elimen poikkeaminen arvosanaehdotuksesta on hyvin harvinaista. Arvosanaehdotuksesta ei tulisikaan poiketa ilman selvää perustetta. Mikäli arvosanaehdotuksessa ehdotetaan esimerkiksi alinta arvosanaa, ei väitöskirjaa tulisi tällöin ainakaan hylätä, koska vastaväittäjällä ja arvostelutoimikunnalla on ollut ehdotukseensa hyvä syy. Asiassa on otettava huomioon opiskelijan etu ja oikeusturva sekä oikeudellinen luottamuksensuojaperiaate.

Vastoin vastaväittäjän ja arvostelutoimikunnan näkemystä väitöskirja voidaan hylätä tiedekuntaneuvostossa, mikäli siihen on perusteltu syy. Tällainen syy voi olla esim.:

- Vakava hyvän tieteellisen käytännön (HTK) loukkaus (esim. plagiointi), jota aletaan epäillä vasta väitöstilaisuuden jälkeen esimerkiksi ulkopuolisen ilmoituksen perusteella ja joka on selvästi havaittavissa väitöskirjasta ja se ehditään varmistaa ennen väitöskirjan arvostelua. Vaikka esimerkiksi plagiointi olisi vähäisempää tai epäillään piittaamattomuutta hyvästä tieteellisestä käytännöstä, tulee yliopiston rehtorin käynnistää asiassa TENKin ohjeiden mukainen HTK-prosessi, jonka päätteeksi yliopiston rehtori päättää, onko HTK-loukkaus tapahtunut vai ei.
- Väitöskirjan tarkastusprosessi on keskeytettävä HTK-prosessin ajaksi

Mikäli kyseessä on artikkeliväitöskirja eikä HTK-loukkaus johdu väitöskirjan tekijästä, on tilanne ongelmallisempi. Kyseessä voi tällöin olla tilanne, jossa esimerkiksi yhteisartikkelin toisen kirjoittajan katsotaan syyllistyneen tutkimusvilppiin. Ellei kirjoittajien työnjaosta ole tehty erillistä selvitystä, ovat kaikki kirjoittajat vastuussa koko artikkelin tietojen oikeellisuudesta.

Myös väitöskirjan hyväksymisen ja tohtorintutkinnon myöntämisen jälkeen voi nousta esiin epäily HTK-loukkauksesta väitöskirjassa. Tämä epäily on saatettava tutkittavaksi HTK-prosessissa. Jos HTK-loukkaus todetaan, yliopisto ryhtyy asiassa tarvittaviin toimenpiteisiin ja päättää mahdollisista sanktioista.

8. HYVÄ TIETEELLINEN KÄYTÄNTÖ JA SEN LOUKKAUKSET

8.1. Hyvä tieteellinen käytäntö

Väitöskirjaprosessissa on useita toimijoita, mutta ensisijainen vastuu väitöskirjan tekstistä kuvineen, taulukoineen ja lähdeviitteineen on väitöskirjan tekijällä. Hän vastaa myös tutkimusaineistosta, tutkimustuloksista ja niiden tulkinnasta. Hyvän tieteellisen käytännön periaatteet tulee ottaa huomioon väitöskirjaprosessin kaikissa vaiheissa.

Väitöskirjan ohjauksessa on tuotava selkeästi esiin hyvän tieteellisen käytännön lähtökohdat, jotka on määritelty Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisussa [Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa](#). Hyvän tieteellisen käytännön lähtökohdat perustuvat tiedeyhteisön itsesääntelyyn, jolle lainsäädäntö asettaa puitteet. Väitöskirjan tekijän on noudatettava työssään hyvää tieteellistä käytäntöä, joka on Suomessa määritelty seuraavasti:

- Tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen noudattaminen: rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa.
- Tutkimukseen sovelletaan tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Tutkimuksessa toteutetaan tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluvaa avoimuutta ja vastuullista tiedeviestintää tutkimuksen tuloksia julkaistaessa.
- Tutkijat ottavat muiden tutkijoiden työn asianmukaisella tavalla huomioon niin, että he kunnioittavat muiden tutkijoiden tekemää työtä ja viittaavat heidän julkaisuihinsa asianmukaisella tavalla ja antavat heidän saavutuksilleen niille kuuluvan arvon ja merkityksen omassa tutkimuksessaan ja sen tuloksia julkaitessaan.
- Tutkimus suunnitellaan ja toteutetaan ja siitä raportoidaan sekä siinä syntyneet tietoaineistot tallennetaan tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla.
- Tarvittavat tutkimusluvut on hankittu ja tietyillä aloilla vaadittava eettinen ennakkoarviointi on tehty.
- Tutkimushankkeessa tai tutkimusryhmässä sovitaan ennen tutkimuksen aloittamista tai tutkijoiden rekrytointia kaikkien osapuolten (vastuullisen tutkijan, ryhmän jäsenen tai esim. työnantajan tai projektin tilaajan) oikeudet, tekijyyttä koskevat periaatteet, vastuut ja velvollisuudet sekä aineistojen säilyttämistä ja käyttöoikeuksia koskevat kysymykset kaikkien osapuolten hyväksymällä tavalla. Tutkimuksen edetessä sopimuksia voidaan tarkentaa.
- Rahoituslähteet ja tutkimuksen suorittamisen kannalta merkitykselliset muut sidonnaisuudet ilmoitetaan asianosaisille ja tutkimukseen osallistuville ja raportoidaan tutkimuksen tuloksia julkaistaessa.
- Tutkijat pidättäytyvät kaikista tieteeseen ja tutkimukseen liittyvistä arviointi- ja päätöksentekotilanteista, jos on syytä epäillä heidän olevan esteellisiä.
- Tutkimusorganisaatiossa (ml. tutkimusryhmissä) noudatetaan hyvää henkilö- ja taloushallintoa sekä otetaan huomioon tietosuojaa koskevat kysymykset.

8.2. Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset

Hyvän tieteellisen käytännön loukkauksilla tarkoitetaan epäeettistä tai epärehellistä toimintaa, joka vahingoittaa tieteellistä tai taidealoilla tehtävää tutkimusta. Teot ovat joko tahallisia tai ne johtuvat huolimattomuudesta. Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset jaetaan Suomessa kahteen kategoriaan:

- vilppi tieteellisessä toiminnassa ja
- piittaamattomuuteen hyvästä tieteellisestä käytännöstä.

Nämä voivat ilmetä tutkimuksen eri vaiheissa. Väitöskirjan ohjaajan tulee olla selvillä hyvän tieteellisen käytännön loukkausten eri ilmenemismuodoista.

Väittelijä voi syyllistyä hyvän tieteellisen käytännön loukkaukseen myös silloin, jos hän väitöskirjassaan esittää näennäisesti uusina jo aiemmin samasta aiheesta julkaisemiin tuloksia. Väittelijä syyllistyy tällöin ns. itsensä plagiointiin, joka TENKin ohjeen mukaan on piittaamattomuutta hyvästä tieteellisestä käytännöstä.

Vaatimus hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta liittyy kaikkiin väitöskirjatutkimuksiin väitöskirjan muodosta riippumatta. Artikkeliväitöskirjoissa väitöskirjan tekijöiden ja heidän ohjaajiensa on syytä kuitenkin kiinnittää edellä mainittuihin asioihin erityistä huomiota. Mikäli artikkeliväitöskirjan artikkelit ovat yhteisartikkeleita, on otettava huomioon myös tekijä- ja aineistokysymykset.

Tekijät: Tutkimuseettinen neuvottelukunta ja Suomen yliopistot UNIFI ry
Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2016
copyright: Tutkimuseettinen neuvottelukunta
ISBN 978-952-5995-11-4